

ГОСПОДАРСЬКІ ДОГОВОРИ: ПОРЯДОК УКЛАДЕННЯ ТА НЕДІЙСНІСТЬ

Коваленко Інна Анатоліївна

к.ю.н., доцент

Самощенко Ярослав

Студент

Київський Національний університет

технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Анотація. На сьогоднішній день в Україні господарський договір є однією з основ регулювання майново-господарських та інших відносин суб'єктів господарювання з іншими учасниками відносин у сфері господарювання завдяки застосуванню двох основних нормативно-правових категорій – це договір та господарський договір.

Господарський договір - це зафіксовані в спеціальному правовому документі на підставі угоди зобов'язання учасників господарських відносин (сторін), спрямовані на обслуговування (забезпечення) їх господарської діяльності (господарських потреб), що ґрунтуються на оптимальному врахуванні інтересів сторін і загальногосподарського інтересу. Господарський договір, як і будь-який інший, виконує в сфері господарської діяльності ряд функцій, які мають велике значення для розвитку економіки України. У Конституції України передбачено, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом [4].

Ключові слова: Господарський договір, поняття, проблеми укладання та недійсність господарського договору.

Господарський договір являє собою господарське правовідношення між двома або більше суб'єктами, змістом якого є їх договірні майнові зобов'язання

діяти певним чином, як от: передати і прийняти майно, виконати роботу, надати послуги ін. Відповідно господарського кодексу, Кабінет Міністрів України, уповноважені ним або законом органи виконавчої влади, державні органи та органи державної влади можуть рекомендувати суб'єктам господарювання орієнтовні умови господарських договорів (примірні договори), а у визначених законом випадках - затверджувати типові договори. [1]

Господарський договір має особливі ознаки, однією з яких є особливий суб'єктний склад (зазвичай господарські договори укладаються за участю суб'єктів (суб'єкта) господарювання. Найчастіше сторонами в господарському договорі є суб'єкти господарювання, проте такі договори можуть укладатися і за участю інших учасників господарських відносин - органів/організацій господарського керівництва (при укладенні державних контрактів, зокрема), негосподарських організацій (для задоволення їх господарських потреб в продукції, роботах, послугах суб'єктів господарювання), громадян (для забезпечення здійснення ними спільної діяльності щодо заснування суб'єктів господарювання) як засновників господарських організацій корпоративного типу). Другою ознакою є спрямованість на забезпечення господарської діяльності учасників договірних відносин - матеріально-технічного забезпечення їх діяльності, реалізації виробленої ними продукції (робіт, послуг), спільній діяльності щодо створення нового суб'єкта господарювання (господарської організації"), спільного інвестування, координації господарської діяльності та ін. Третьою з ознак є тісний зв'язок з плановим процесом, насамперед, внутрішньо фірмовим плануванням учасників господарських відносин, а також державним (щодо суб'єктів, які функціонують на державній формі власності, підприємств-монополістів), комунальним (щодо підприємств та організацій комунальної форми власності). Ця риса господарських договорів пов'язана з попередньою і віддзеркалює специфіку господарської діяльності - її систематичність, що потребує планування як обов'язкового елемента організації такої діяльності.

Також в господарському договорі відбувається поєднання майнових

(виготовлення/передача, продукції, її оплата тощо) та організаційних елементів (визначення порядку виконання, приймання виконання, підстав дострокового розірвання договору, порядку розгляду спорів між сторонами договору тощо).

З метою захисту інтересів споживачів (вимоги щодо якості та безпеки товарів, робіт, послуг) та загальногосподарських інтересів (типові договори, заборона застосування методів недобросовісної конкуренції, обов'язковість укладення державних контрактів для окремих категорій суб'єктів господарювання, ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій тощо) при укладенні присутнє обмеження договірної свободи. Порчу з тим є можливість відступлення від принципу рівності сторін під час укладення державних контрактів, договорів приєднання, договорів, що укладаються в межах рамочних контрактів [3].

Таким чином, господарський договір - це майнова угода господарюючого суб'єкта з контрагентом, яка встановлює, змінює, припиняє зобов'язання сторін у сфері господарської і комерційної діяльності: при виробництві і реалізації продукції, виконанні робіт, наданні послуг.

Термін "господарський договір" використовується в таких значеннях як угода (правочин), що породжує права та обов'язки учасників господарських відносин; як зобов'язання сторін (учасників господарських відносин), що ґрунтується на укладеній ними угоді; як правовий документ, в якому фіксується факт угоди та зміст зобов'язання сторін.

Укладання господарського договору - це зустрічні договірно процедурні дії двох або більше суб'єктів господарювання щодо вироблення умов договору, які відповідають їх реальним намірам та економічним інтересам, а також юридичне оформлення договору (надання цим умовам певної форми) як правового акта. Особливістю господарських договорів є те, що при їх укладанні застосовуються певні техніко-юридичні процедури, тобто порядок висловлення пропозиції укласти договір (оферти) та прийняття її (акцепту) значною мірою формалізований.

В господарському законодавстві вперше в нормативному порядку

узагальнено і сформульовано загальні умови укладання договорів, що породжують господарські зобов'язання. Зокрема укладення господарського договору є обов'язковим для сторін, якщо він заснований на державному замовленні, виконання якого є обов'язком для суб'єкта господарювання у випадках, передбачених законом, або існує пряма вказівка закону щодо обов'язковості укладення договору для певних категорій суб'єктів господарювання чи органів державної влади або органів місцевого самоврядування.

Господарські договори укладаються за правилами, встановленими цивільному кодексі України з урахуванням особливостей, передбачених господарським кодексом, іншими нормативно-правовими актами щодо окремих видів договорів. Встановлюючи правила укладання господарських договорів, господарський кодекс виділяє загальний для всіх видів договорів порядок їх укладання і особливості укладання господарських договорів залежно від їх виду, підстав, місця укладання тощо [1].

Порядок (процедура) укладання господарського договору поділяється на ряд стадій, на кожній з яких відповідна сторона має вчинити певні дії, встановлені законом. Першою є стадія надсилання пропозиції укласти договір (оферта). Пропозицію укласти договір (оферту) може зробити кожна з сторін майбутнього договору, відтак проект договору може бути запропоновані будь-якою з сторін саме на проект договору, оскільки реклама або інші пропозиції, адресовані невизначеному колу осіб, є запрошенням робити пропозиції укласти договір, якщо інше не вказано у рекламі або інших пропозиціях. У разі якщо проект договору викладено як єдиний документ, він надається другій стороні у двох примірниках. Пропозиція укласти договір має містити істотні умови договору і виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття. Наступною є стадія - прийняття пропозиції укласти договір (акцепт). Сторона, яка одержала проект договору, у разі згоди з його умовами оформляє договір і повертає один примірник договору другій стороні або надсилає відповідь на лист, факсограму тощо у двадцятиденний строк після

одержання договору. Особливістю процедури укладання господарських договорів є наявність у ній проміжної стадії - оформлення і врегулювання розбіжностей, що виникли між сторонами майбутнього договору. [2]

Так, за наявності заперечень щодо окремих умов договору сторона, яка одержала проект договору, складає протокол розбіжностей, про що робиться застереження у договорі, та у двадцятиденний строк надсилає другій стороні два примірники протоколу розбіжностей разом з підписаним договором.

За загальним правилом, встановленим господарським кодексом України, зміна та розірвання господарських договорів в односторонньому порядку не допускаються, якщо інше не передбачено законом або договором. Сторона договору, яка вважає за необхідне змінити або розірвати договір, повинна надіслати пропозиції про це другій стороні за договором, сторона договору, яка одержала пропозицію про зміну чи розірвання договору, у двадцятиденний строк після одержання пропозиції повідомляє другу сторону про результати її розгляду, у разі якщо сторони не досягли згоди щодо зміни (розірвання) договору або у разі неодержання відповіді у встановлений строк з урахуванням часу поштового обігу, заінтересована сторона має право передати спір на вирішення суду, якщо судовим рішенням договір змінено або розірвано, договір вважається зміненим або розірваним з дня набрання чинності даним рішенням, якщо іншого строку набрання чинності не встановлено за рішенням суду[1]. Виходячи з цього, сторона договору, яка вважає за необхідне змінити або розірвати договір, повинна надіслати пропозиції про це другій стороні за договором.

Для набрання договором юридичної сили він має відповідати загальним вимогам, передбаченим цивільним кодексом України, дотримання яких є обов'язковою умовою чинності будь-якого правочину [2]. Вказаний закон встановлює загальні правила про недійсні правочини та зауважує, що недотримання при укладанні договору вимог спричиняє його недійсність. Принципова відмінність між такими правочинами полягає в тому, що нікчемний правочин є недійсним в силу закону, а оспорюваний стає недійсним

внаслідок прийняття судового рішення, яке має зворотну силу у часі.

Підстави недійсності господарського зобов'язання передбачені ст. 207 Господарського кодексу України. Утім, за офіційною позицією Вищого господарського суду України (далі - ВГСУ), висловленою у Інформаційному листі ВГСУ "Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України" від 07.04.2008 р., стаття 207 господарського кодексу України застосовуватись не може, оскільки вона не встановлює особливостей регулювання господарських відносин, а тільки містить загальні правила про недійсність господарських зобов'язань, які суперечать цивільному законодавству України як за термінологією, так і за змістом та не передбачає поділу недійсних господарських зобов'язань на нікчемні та оспорювані, а натомість фактично розглядає як оспорювані всі ті зобов'язання, які виникають із правочинів, які за ЦК України є нікчемними. Недійсний договір – це договір, який не створює правових наслідків, крім наслідків, пов'язаних із його недійсністю. Недійсність договору означає, що він не відповідає вимогам законодавства.

Господарський договір може бути визнано недійсним у цілому, або в частині (коли недійсними визнаються тільки окремі договірні умови), а недійсність окремої частини правочину не має наслідком недійсності інших його частин і правочину в цілому, якщо можна припустити, що правочин був би вчинений і без включення до нього недійсної частини.

Виконання господарського договору, визнаного судом недійсним повністю або в частині, припиняється повністю або в частині з дня набрання рішенням суду законної сили як таке, що вважається недійсним з моменту його виникнення.

Недійсний договір не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю. При цьому останні залежать від того, які саме дії були здійснені сторонами на виконання договору. Так, у разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого

повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, - відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.

Якщо у зв'язку із вчиненням недійсного правочину другій стороні або третій особі завдано збитків та моральної шкоди, вони підлягають відшкодуванню винною стороною. Вищезазначені правові наслідки застосовуються, якщо законом не встановлені особливі умови їх застосування або особливі правові наслідки окремих видів недійсних правочинів. Правові наслідки недійсності нікчемного правочину, які встановлені законом, не можуть змінюватися за домовленістю сторін.

Згідно з законодавством вимога про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину може бути пред'явлена будь-якою заінтересованою особою. Утім цивільний кодекс України не дає визначення поняття "заінтересована особа", тому коло таких осіб має з'ясовуватись у кожному конкретному випадку залежно від обставин справи та правових норм, які підлягають застосуванню до спірних правовідносин. Тільки в окремих випадках встановлено, за чийм саме позовом правочин може бути визнаний недійсним. Крім того, наслідки недійсності нікчемного правочину суд може застосувати з власної ініціативи. При цьому застосування наслідків недійсності нікчемного правочину судом, за відсутності відповідної позовної вимоги заінтересованої сторони, є правом, а не обов'язком суду [2].

Момент, з якого нікчемний правочин або правочин, визнаний судом недійсним, є таким, імперативно встановлений чинним законодавством і не може бути змінений судом. Так, нікчемний правочин або правочин, визнаний судом недійсним, є недійсним з моменту його вчинення. Це означає, що нікчемний правочин є недійсним з моменту його вчинення в силу закону, а рішення суду про визнання оспорюваного правочину недійсним має зворотну силу в часі. Стаття 236 ЦК України встановлює, що за нікчемним правочином та за правочином, визнаним судом недійсним, не тільки не виникають права та обов'язки, настання яких сторони пов'язували з моментом вчинення такого

правочину, а й ті, виникнення яких передбачалося лише в майбутньому.

Отже, у разі якщо сторони не досягли згоди з усіх істотних умов господарського договору, такий договір вважається неукладеним чи таким, що не відбувся. Якщо одна із сторін здійснила фактичні дії щодо його виконання, правові наслідки таких дій визначаються нормами цивільного законодавства, згідно з яким, якщо особа, яка одержала пропозицію укласти договір, у межах строку для відповіді вчинила дію відповідно до вказаних у пропозиції умов договору, яка засвідчує її бажання укласти договір, ця дія є прийняттям пропозиції, якщо інше не вказане в пропозиції укласти договір або не встановлено законом [2].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Господарський кодекс України: Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003 р. Голос України. 2003. (зі змінами станом на 14.08.2021р.).
2. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 вересня 2019 р. Київ, 2019. 448 с.
3. Господарське право: Курс лекцій. Вінник О. М., Київ, 2004. 624 с.
4. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Київ, 1996. 80 с.